

STEMMEN UIT DE DOGGERSBANK

John Purdy, *A general chart of the North Sea*, 1830, Bibliothèque nationale de France, publiek domein, via Wikimedia Commons

Een van de eindstations van afval is de zee. En wat vindt zij daarvan? Dichter Nele Buyst wilde het de Noordzee zelf vragen. Zo kwam ze in Den Haag terecht bij *DRIFT. Van Duin tot Doggersbank*, een tentoonstelling die het leven rondom de grote zandbank verbeeldt op zoek naar vertalingen die ook landdieren begrijpen, misschien.

Wat snokt daar met een vervelend touwtje aan dat deel van je denken waar ook schaamte zich schuilhoudt? Het is het blikje van je laatste biertje, het dingetje, *hoeheetdat*, waarmee je je blikje opent, je voetbal aan flarden, het zijn de ballonnen van het verjaardagsfeestje, je schuifspeldje, rekkertjes, waterflesjes, armbandjes, dopjes, bekertjes, lintjes, doosjes, schroefjes, vorkjes, rietjes, tasjes, je *oh-nee* weggewaaide zakdoek, touwtjes, tandenstokers, papiertjes, zakjes ... Het zijn sporen van menselijke passage langs het strand die kunstenaar Suzette Bousema verzamelde, inventariseerde en via cyanotypie het statuut verleent van moderne archeologische vondsten in de expo *DRIFT. Van duin tot Doggersbank*, die eind maart in Museum Panorama Mesdag (Den Haag) de deuren opende.

'We leven met onze rug naar de zee', stelt marinebioloog Jan Mees in de podcast *Redden wat je raakt*. 'Denken over de gevolgen van ons handelen wordt doorgaans begrensd door het leven zoals we dat het beste kennen: het leven op land', beaamt bio-ethicus Kristien Hens in *NRC*, 'maar we zijn net zozeer met het leven op zee verbonden als met het leven op vaste grond.' In ons denken over klimaat krijgt de zee vooral een rol als dreiging (stijgende zeespiegel) of potentiële technofix (wind als hernieuwbare energiebron). Ze doet eveneens dienst als rustplaats voor de verpakking van onze aankopen. We kennen de beelden van *plastic soup*. Ongemakkelijk, maar nu ook weer niet zo. Want ze kan goed zwijgen, de zee.

Met haar naar schatting 8000 jaar is de Noordzee naar geologische maatstaven een vrij jong waterlichaam.

Ze grenst aan Engeland, Schotland, Noorwegen, Zweden, Denemarken, Nederland, België en Frankrijk en is een van de drukst bevaren zeeën ter wereld. Zo'n 60.000m² zwerfvuil drijft, dobbert of ligt roemloos op de Noordzeebodem te wachten op fragmentatie. Ongeveer de helft daarvan is van scheepvaart afkomstig. Jaarlijks komt daar door aanstroom via rivieren — bij ons via De Schelde — ongeveer 15.000m² bij. Dat is minder dan we zouden kunnen verwachten; veel blijft hangen in het rivierslib. Meestal gaat het om plastics die heel traag of niet vergaan, in micro- of nanostukjes desintegreren en zich verspreiden. Ze blijven onderdeel van ons ecosysteem. Water op aarde is altijd opnieuw hetzelfde water op aarde, en wij zijn van water. 'What we do to one — to the body, to the water — we do to the other', schrijft Mojave dichter Natalie Diaz in *Postcolonial Love Poem* (2020).

DE ZEE IS VAN ZICHZELF

'Van wie is de zee?' vroeg een collectief van makers, denkers, wetenschappers in Nederland zich af. 'Van zichzelf', concludeerden ze. Geïnspireerd door 'het parlement van de dingen', bedacht door de Franse wetenschapsfilosoof en socioloog Bruno Latour waarmee hij een nieuwe politiek voor het huidige klimaatregime wilde voorstellen, riep het collectief in 2018 de 'Ambassade van de Noordzee' in het

DRIFT, Van Duin tot Doggersbank, Museum Panorama Mesdag, zaalzicht.
Foto: Piet Gispen Photography

leven. 'Ons land is klein en ligt al onder de zeespiegel. Met onze rijke geschiedenis van waterbeheersing en democratie staan wij uitstekend voorgesorteerd om het voortouw te nemen in het vernieuwen van onze democratie, ten bate van kwaliteit en diversiteit van al het leven', stellen medeoprichters Harpo 't Hart, Anne van Leeuwen, Thijs Middeldorp in *De Stem van de Noordzee* (2020). Nederland is een land van wateringenieurs, van polders en dijken. Maar wie zou de zee en het leven in zee kunnen vertegenwoordigen — en vooral: hoe?

Het collectief stippelde een traject uit van twaalf jaar om te leren luisteren naar, te leren spreken met en ten slotte te leren onderhandelen namens de zee en het leven in de zee. In 2030 wil de Ambassade de Noordzee kunnen vertegenwoordigen als emotioneel, juridisch en cultureel stemhebbende. Dat doet ze nu al door middel van performances, protesten, oefenrechtbanken, onderzoek, publicaties, interventies en exposities.

De Noordzee is een Europese zee. Daarom richtte de Ambassade de *Confluence of European Water Bodies* op, een netwerk van collectieven die zich inzetten voor een betere vertegenwoordiging van rivieren, zeeën, meren, lagunes en gletsjers door heel Europa. In 2025 zette de Ambassade samen met onder meer Stichting Doggerland ook haar schouders onder de Doggersbank Coalitie. De Doggersbank is een zandbank in de Noordzee, in het noordoosten van Engeland. Met een oppervlakte van ruim 25.000 km² is het gebied bijna zo groot als België. De Doggersbank vormt het hart van een netwerk van beschermde zeegebieden dat noodzakelijk is om het Noordzee-ecosysteem te herstellen. Partners uit het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Denemarken en Nederland werken samen aan het herstel van 'de belangrijkste kraamkamer van de Noordzee'. Want hoewel het gebied op de lijst van Natura 2000 staat en zo het best beschermde statuut geniet dat natuurgebieden binnen Europa kunnen krijgen, leggen industriële en economische belangen een claim op de Doggersbank. Als biotoop staat ze onder druk. De coalitie wil via 'rechtszaken, rifherstel, wetenschap en artistieke verbeelding' een wereld presenteren waarin de Doggersbank een betere plek aan de onderhandelingstafel krijgt en 'een blauwdruk wordt voor een andere, rechtvaardigere relatie tussen mens en zee'.

'DE ZEE IS MIJN'

Het kunstenaarsechtpaar Hendrik Willem Mesdag en Sientje Mesdag-van Houten leefde en werkte in de tweede

helft van de negentiende en het eerste decennium van de twintigste eeuw. Tientallen keren schilderden ze de zee en de duinen, de golven, de lucht, het verkeer op zee, schepen bij storm, paarden langs de kust, de veranderende weersomstandigheden, kinderen bij valavond in het water. Vanuit hun thuis in Den Haag was hun dagelijks leven met dat van de zee verbonden. Ze werden bekend als marineschilders van de Haagse school, een beweging van gelijkgestemde kunstschilders die tussen 1860 en 1900 in Den Haag werkten en zich afzetten tegen de romantische traditie in de Hollandse schilderkunst. Hun bekendste en grootste werk, *Panorama Mesdag*, wordt tentoongesteld op dezelfde plaats als waar het werd geschilderd.

'De zee is mijn', schreef Hendrik Willem Mesdag, waarmee hij zijn liefde voor de zee onderstreepte. Op 9 januari 1881 richtte hij een brief aan de Gemeenteraad van 's Gravenhage. Het Seinpostduin was toen het hoogste duin van Scheveningen, zo genoemd naar de seinpost die er in 1775 werd opgetrokken als onderdeel van de Franse verdedigingswerken. Mesdag werkte aan het panorama vanop het duin. In 1881 kwam het onder druk te staan door commerciële bouwplannen. Mesdag schrijft in zijn verzoek dat hij 'hoopt dat de Gemeenteraad afwijzend moge beschikken op het adres van adressanten (de heeren Pleyijsier en Ijkema) om genoemde duin in erfpacht van de gemeente te bekomen'. Hij zou het 'met zeker allen, die prijs stellen op het behoud van natuurschoon, ten hoogste betreuren dat deze zeldzaam schoone plek, vanwaar men den prachtigsten vergezichten over den geheelen omtrek kan genieten, zoude worden opgeofferd aan eenig geldelijk belang.' Het panorama, 14 meter hoog en met een omtrek van 120 meter, is niet alleen te bekijken als een werk ter 'volksvermaak', maar ook als proteststem en pleitbezorger voor natuurbehoud.

Museum Panorama Mesdag, gebouwd rondom het grootste schilderij, cureerde nu samen met de Ambassade van de Noordzee de expo *DRIFT*, die in die traditie gaat staan: ook deze kunstenaars creëren met een intentie die zowel artistiek als politiek is. Voor landbewoners is het moeilijk om het gebied te verbeelden, en ongekend is vaak onbemind. In dialoog met het werk van het echtpaar Mesdag werden kunstenaars uitgenodigd om werk te maken dat de blik van de bezoeker verlegt: van het zichtbare duin naar de grotendeels onzichtbare wereld onder water, naar de kwetsbare Doggersbank. De tentoonstelling toont verschillende uitkomsten en presentaties van de *School of Dogger Bank*, een meerjarig internationaal programma dat zich richt op herstel en juridische, culturele en politieke vertegenwoordiging van het gebied. Welke verhalen horen bij deze plek en wat zeggen ze over ons wereldbeeld? Hoe ziet de politiek rond de Doggersbank eruit? En hoe kunnen we op slimme en onverwachte manieren het leven op de Doggersbank helpen te herstellen?

De plaats van de tentoonstelling is betekenisvol. Museum Panorama Mesdag ligt zowel op een boogscheut van de zee als op een kwartiertje wandelen van het pand aan de Lange Voorhout 19 in Den Haag, waar op 30 november 1813 de latere koning Willem I vanaf het balkon het verzamelde volk toesprak. Het was de opmaat tot wat de Nederlandse staat zou worden. Twee eeuwen later vraagt de ecologische realiteit opnieuw om een politieke hertekening: in 2018 hees de Ambassade van de Noordzee aan datzelfde pand haar nagelnieuwe vlag.

Hendrik Willem Mesdag, *De Noordzee*, 1905, Museum Panorama Mesdag

Sientje Mesdag van Houten, *Duinlandschap met schuurtje*,
Museum Panorama Mesdag

Voor landbewoners is het moeilijk om het gebied te verbeelden, en ongekend is vaak onbemind.

FOSSIELEN VOOR DE TOEKOMST

Op welke manier liggen kunstenaarspraktijken en politieke verbeelding in het verlengde van elkaar? De werken van de individuele kunstenaars, makerscollectieven en onderzoeksbureaus, te zien in de tentoonstelling, openen één voor één nieuwe perspectieven op onze relatie met de Noordzee. Zo dook multidisciplinair kunstenaar en onderzoeker Xandra van der Eijck voor de installatie *Ghost Reef* letterlijk onder water. In haar installatie onderzoekt ze de verborgen

riffen in de Noordzee. Op de zeebodem liggen duizenden kunstmatige structuren — scheepswrakken, windmolens en boorplatforms — die onverwachte hotspots van biodiversiteit vormen. De antropogene structuren getuigen van de voortdurende menselijke expansie en vormen door slijtage, verlies en destructie een nieuw substraat op de zeebodem. Daar ontstaat opnieuw leven. Op basis van diepzeefootage die ze in samenwerking met wetenschappers maakte, bouwde Van der Eijck 3D-modellen waarvan ze dan weer geanimeerde video's maakte. Die combineerde ze met soundscapes, opgenomen nabij een oesterbank aan Brouwersdam in Zeeland en bij het wrak van de *Ara*, een stoomboot die zonk door een mijn in 1942, ten noorden van Schiermonnikoog. Ze vormen unieke ecosystemen, maar krijgen weinig aandacht en genieten geen bescherming. De gemeenschappen zijn volgens Van der Eijck tijdelijk en *alien*, maar ze getuigen ook van veerkracht en bieden daarom hoop.

De documentaire *De belofte van overzicht* van Sami Hammana en Harpo 't Hart werpt licht op het Natura 2000-beheerplan Doggersbank. Het document, uitgegeven door de Rijkswaterstaat (het Nederlandse ministerie van Infrastructuur en Waterstaat), beschrijft de voorwaarden, richtlijnen en maatregelen ter bescherming van de Doggersbank. Om het grondig te lezen, richtten de kunstenaars de *Technocracy Reading Club* op. Niet de inhoud van het document vormde hun belangrijkste focus, maar de vorm: de schrijfstijl, het lettertype, de kaarten en legendes en het grafisch ontwerp. De technocratische esthetiek die ze met hun leesclub blootleggen, trekken ze door in hun documentaire. Beide mannen zitten op één lijn aan een lege vergadertafel, strak in het pak, de ene marineblauw, de ander burberrygrijs, met de handen gevouwen. De camera neemt een vogelvluchtperspectief in, boven op het beeld ligt een grid. Het is de vertrouwde esthetiek van kennis en autoriteit: de kleren van de keizer, maar door ze zo te benadrukken wordt die esthetiek tegelijk uitgekleed. Met

Oprichting Ambassade van de Noordzee, Lange Voorhout in Den Haag, 2018. Foto: Cleo Campert

tabellen en kaarten scheidt het document een illusie van overzicht, maar wanneer we een gebied afbeelden als leeg vlak op een kaart, 'moeten we niet verbaasd zijn wanneer de Doggersbank echt een lege vlakte wordt,' stellen Hammana en 't Hart, 'het is een voorbereiding op extractie.' Het commentaar dat de documentaire wil geven is niet dat de technocratische blik verkeerd is, maar dat die blik sturend werkt en beperkingen heeft: een wereld aan leven, ontmoetingen en mogelijkheden blijft buiten beeld.

Op die beperkte blik antwoordt landschapsarchitect Thijs de Zeeuw: als ontwerper van ruimtes voor dieren in gevangenschap, voor onder meer Artis in Amsterdam, is hij geoefend in het inrichten van ruimtes volgens de noden van andere soorten dan menselijke. Die niet-onproblematische ervaring — beantwoordt een ruimte in een dierentuin ooit aan de behoeften van dieren? — zet hij in voor *Werkplaats Doggersbank*. Daar staat een maquette van de Doggersbank, waarop en waarrond gedurende de tentoonstelling activiteiten worden georganiseerd. Bezoekers van alle leeftijden worden uitgenodigd om zich in te leven in organismen onder water en dat leven op de maquette te verbeelden.

Degelijk als een dijk,
deze tentoonstelling.
Kan ze ook robuust
weerwerk bieden tegen
de economische
activiteiten rond de
Doggersbank?

Kunstenaar Suzette Bousema ging dan weer als een archeoloog te werk. Ze wandelde gedurende acht uur langs het strand en verzamelde 1200 voorwerpen, die ze inventariseerde (per soort, per merknaam). De collectie, afval achtergelaten op het strand of na een lange tijd uitgespuwd door de zee, biedt een hedendaags tijdsbeeld. Ze maakte er een serie beelden van: *Future Relics*, een verzameling afdrukken van de gevonden materialen met behulp van cyanotypie, een van de oudste vormen van fotografie. De techniek werd in 1842 ontdekt en beschreven door Sir John Herschel. De Engelse botanica en fotograaf Anna

Atkins, bevriend met Herschel, gebruikte de techniek om reproducties te maken van gedroogde algen, als illustratie bij een eerder verschenen boek. De vorm van planten en algen kon met cyanotypie op ware grootte weergegeven worden. Door nu dezelfde techniek toe te passen op de gevonden materialen suggereert Bousema dat het statuut van de afvalmaterialen door hun langdurige aanwezigheid in zee transformeert tot iets organisch. Ondertussen evocert de diepblauwe achtergrond van de cyanotypieën het water.

CAFÉ RESTAURANT SEINPOST

'Het enige dat aan dit schilderij mankeert, is datw er niets aan mankeert', zei Vincent van Gogh toen hij het *Panorama Mesdag* zag, enkele weken na de opening. Hetzelfde geldt voor *DRIFT*. De tentoonstelling is weldoordacht en meerstemmig. Elk werk dat wordt getoond is het resultaat van diepgaand onderzoek, van experiment en overleg met experts. Behalve kunstenaars zijn ook planbureaus betrokken en behalve een tentoonstelling worden ook activiteiten buiten het museum georganiseerd: wandelingen en excursies, immersieve belevingen om het leven in en rond de zee nog meer invoelbaar te maken. Degelijk als een dijk, deze tentoonstelling. Kan ze ook robuust weerwerk bieden tegen de economische activiteiten rond de Doggersbank?

Praktijken van aandacht
voor en solidariteit met
vormen van leven die niet
de dominante cultuur
bepalen, vormen precare
relationele systemen.

In 1886, vijf jaar na Mesdags brief, werd op Seinpostduin *Café restaurant Seinpost* gebouwd. De hoogste duin van Scheveningen is vandaag een straat, een hotel en een gebouwencomplex. Er zijn weinig garanties op succes. Alles van waarde is weerloos, weet de dichter. De Seinpostduin, de Doggersbank, maar evengoed praktijken van aandacht voor en solidariteit met vormen van leven die niet de dominante cultuur bepalen, vormen precare relationele systemen. Door ze te bedrijven en ze open te stellen voor een publiek nemen ze deel aan de politieke arena, brengen ze potentieel iets in beweging, alleen al door te bestaan. Ze besteden aandacht aan de vele andere, specifieke manieren van zijn, eigen aan de Doggersbank. Ze verbeelden mogelijkheden en door in die verbeelding aanwezig te zijn, koppelen ze de gedachte aan de handeling. Zoals Natalie Diaz schrijft: *How can I translate — not in words but in belief — that a river is a body, as alive as you or I, that there can be no life without it?* Weerloos, zeker, maar ook springlevend.

DRIFT. Duin tot Doggersbank is te zien in Museum Panorama Mesdag, van 21 maart tot 13 september 2026. DRIFT. Duin tot Doggersbank is een initiatief van Museum Panorama Mesdag in co-curatorschap met de Ambassade van de Noordzee en in samenwerking met Stroom Den Haag, Stichting Doggerland, Stichting Duinbehoud en Dunea.